

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΙΑΚΩΒΟ ΚΟΥΜΗ 1956-1980

ΤΡΙΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΡΚΕΤΑ ΓΙΑ ΝΑ ΞΕΧΑΣΕΙΣ

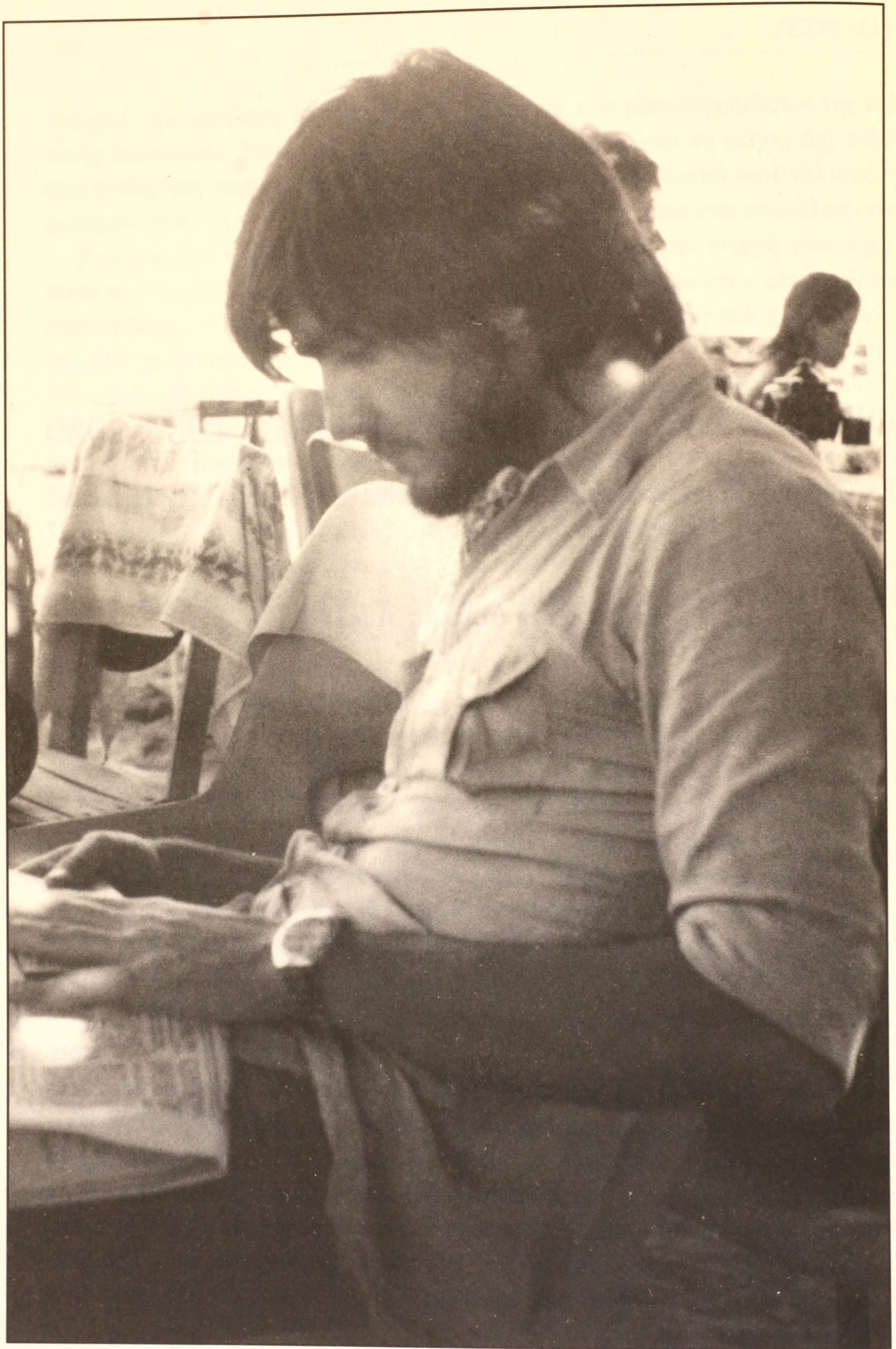
Επιμέλεια: Λουκάς Αξελός

*Ὡ γνήσια τῆς Ἑλλάδος
τέκνα' ψυχαί' ποῦ ἐπέσατε
εἰς τόν ἀγῶνα ἀνδρείως*

Ανδρέας Κάλβος

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ:

Το παρόν αφιέρωμα δεν αποτελεί παρά μόνο ελάχιστο χρέος στην μνήμη του δολοφονημένου συντρόφου-συνεργάτη μας Ιάκωβου Κουμή. Τα τρία κείμενα που ακολουθούν ελπίζουμε να συμβάλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Το ανέκδοτο κείμενο κριτικής του Ιακώβου είναι αντλημένο από το αρχείο των «Τετραδίων» και αποτελείται από ένα εκτεταμένο χειρόγραφο 11 φύλλων που καλύπτει εν όλω ή εν μέρει 15 σελίδες. Οι ανέκδοτες φωτογραφίες του Ιάκωβου μας παραχωρήθηκαν ευγενικά από την γυναίκα του Μαρία Κουμή, την οποία και θερμά ευχαριστούμε.

Λουκάς Αξελός

Ιάκωβος Κουμής 1956-1980 Ένας Έλληνας από την Κύπρο¹

*Λογοτεχνίες ολάκερες
μ' εκλεκτά λόγια γραμμένες
θ' ανασκαφτούν για την έρευνα μιας μικρής ένδειξης:
πως τον καιρό της καταπίεσης (ας πούμε)
ζούσαν κι επαναστάτες*

Μπέρτολτ Μπρεχτ

Για την έρευνα μιας μικρής ένδειξης

Αν και σε αρκετούς, υποθέτω, είναι γνωστοί οι δεσμοί μου με την Κύπρο, ξαναπερνώντας τα μονοπάτια μιας τριακονταετίας που πέρασε από την δολοφονία του Ιάκωβου και με αφορμή το παρόν κείμενο, αισθάνθηκα την ανάγκη

1. Ένα μέρος από το παρόν κείμενο δημοσιεύτηκε με τίτλο *Ιάκωβος Κουμής - Τριάντα χρόνια δεν είναι αρκετά για να ξεχάσεις*, στο περ. «Η Λέξη», τεύχ. 203-204, Ιανουάριος-Ιούνιος, Αθήνα 2010, σελ. 170-175. Χρήσιμες στάθηκαν οι παρατηρήσεις του Παύλου Χατζηπαύλου για τις οποίες και τον ευχαριστώ.

να δώσω ένα σχήμα ερμηνείας στο γιατί αυτή η εμμονή μου στην Κύπρο, το Κυπριακό γενικά, ή ειδικότερα τους φίλους, συμμαχητές, συντρόφους και δασκάλους Ιάκωβο Κουμή, Θεόφιλο Γεωργιάδη, Βία Λειβαδά, Κώστα Κύρρη, και ό,τι οι παραπάνω σηματοδοτούν ως παρουσίες ή απουσίες πλέον.

Κι όπως στα διάφορα ζητήματα που μας απασχολούν ορθόν είναι να αναζητούμε την γενεσιουργό αιτία, γι' αυτό ας μου επιτραπεί να ξανα-αναφερθώ σε αυτήν, όπως την έχω εσωτερικεύσει και καταγράφει το 1994 στο *Κύπρος. Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού*:

«Η Κύπρος και το Κυπριακό όπως για πολλούς νέους της γενιάς μου, αποτέλεσε και για μένα τον πολιτικό και πολιτισμικό καταλύτη.

Το Κυπριακό με έκανε, έφηβο ακόμη όντα, να υπερβώ τη φορμαλιστική ρητορική “περί κυπριακού αγώνος”, κατεβαίνοντας στο πεζοδρόμιο μαζί με χιλιάδες άλλους νέους που εμπνεόμενοι από τα ολοκαυτώματα των αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α., διαδήλωναν υπέρ της αυτοδιάθεσης της Κύπρου.

Το Κυπριακό με έφερε, μαθητή ακόμη, κοντά στα σχήματα της ελλαδικής ιστορικής Αριστεράς, που πρωτοστατούσε – τότε – στους αγώνες για την αυτοδιάθεση της Μεγαλονήσου, και το Κυπριακό είναι που με απομάκρυνε, φοιτητή πλέον, από τα συγκεκριμένα αυτά σχήματα, όταν η ιστορική Αριστερά απεμπόλησε τις προηγούμενες θέσεις και διακηρύξεις της.

Το Κυπριακό με βοήθησε να πραγματοποιήσω το πιο ουσιαστικό ταξίδι μου στον Ελληνισμό και τον πολιτισμό του και είναι αυτό που με την τραγική του απόληξη το 1974 και τον χαμό του φίλου Ιάκωβου Κουμή, που δολοφονήθηκε άνανδρα από τα κρατικά όργανα την ημέρα της εβδόμης επετείου του Πολυτεχνείου, το Νοέμβριο του 1980, με έκανε οριστικά να συνειδητοποιήσω, ότι ο Καρλ Γιάσπερς είχε δίκιο όταν έλεγε ότι: “Μπορεί τα πράγματα να καταστρέφονται, αλλά οι νεκροί είναι πάντα παρόντες”».

Με έναν, λοιπόν, από τους «παρόντες αυτούς», τον Ιάκωβο Κουμή, θα ήθελα *in memoriam*, τριάντα χρόνια από την δολοφονία του, να ασχοληθώ στο παρόν κείμενο, δίνοντας με την μορφή μιας αρχικής-ελλειπτικής προσέγγισης ορισμένα κατ' ουσίαν άγνωστα βιογραφικά στοιχεία και περιστατικά που μας αποκαλύπτουν το πολύπτυχο της προσωπικότητάς του, που αν και βρισκόταν στο στάδιο της εκκολάψεως, εντούτοις είχε διαμορφώσει ορισμένα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Χαρακτηριστικά που συγκροτούν την εικόνα ενός αξιόλογου, σκεπτόμενου και πολιτικοποιημένου νέου, με αρκετά διαυγή ιδεολογικό και πολιτικό προσανατολισμό, ταγμένο απερίφραστα στον αγώνα για την απελευθέρωση της

Κύπρου, με κριτική σχέση και στάση απέναντι στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα, και δίψα και όρεξη για γνώση, αλλά – ταυτόχρονα – ενός νέου με σαφείς ποιητικούς-λογοτεχνικούς προσανατολισμούς, που μπορούν να κριθούν χωρίς *post festum* επιείκειες, όχι ως τα τετριμμένα δείγματα ενός συμπαθούς νέου στιχοπλόκου, αλλά ως τα πρωτόλεια δείγματα ενός δυνητικά αξιόλογου δημιουργού, όπως τουλάχιστον αυτό αποτυπώνεται στα διασωθέντα σπαράγματά του.

Βραχύς βίος - Πυκνά γεγονότα

Ο Ιάκωβος Κουμής γεννήθηκε από φτωχούς αγρότες γονείς στην Σωτήρα Αμμοχώστου στις 17 Οκτωβρίου 1956.

Αποφοίτησε από τεχνική σχολή και μετά την στρατιωτική του θητεία εργάστηκε στα διυλιστήρια της Λάρνακας, ενώ, παράλληλα αποφοιτά από το Νυχτερινό Γυμνάσιο, το οποίο είχε θέσει ως απαραίτητο στόχο για την απόκτηση του απολυτηρίου που θα του έδινε την δυνατότητα εγγραφής στην Νομική Σχολή Αθηνών που ήταν και ο διακαής πόθος του.

Είναι προφανές, ότι όλα τα παραπάνω (εργασία, στρατός, τεχνική σχολή, νυχτερινό) παρέτειναν κατά μερικά χρόνια τον κύκλο των μαθητικών του σπουδών, με αποτέλεσμα να εγγραφεί στο Πανεπιστήμιο 24 ετών, όταν δηλαδή οι υπόλοιποι συνομήλικοί του φυσιολογικά αποφοιτούσαν.

Δεκαοκτώ ετών βιώνει δραματικά την τουρκική εισβολή και αντιδρά άμεσα συμμετέχοντας στις αντικατοχικές κινητοποιήσεις, ενώ, παράλληλα, ενεργοποιείται δραστήρια στην «Επιτροπή Αυτοδιάθεσης της Κύπρου» και αργότερα στον αριστερό-πατριωτικό κύκλο που δημιουργήσε «Τα Οχτωβριανά», το πρώτο αριστερό-ριζοσπαστικό-πατριδογνωστικό βιβλιοπωλείο στην Μεγάληνησο.

Το 1978, συνδέεται και συμμετέχει στην πολιτική ομάδα «Εργασία», συμβάλλοντας και ο ίδιος - κατά το μέρος του - στην έκδοση του πρώτου τεύχους του περιοδικού «Τετράδια», που ήταν αφιερωμένο στο Κυπριακό Ζήτημα.

Το 1980, λίγο πριν έλθει στην Ελλάδα, παντρεύεται την συντοπίτισσά του Μαρία Καϊκχη. Την ίδια χρονιά εγγράφεται στο Πολιτικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών και εγκαθίσταται το φθινόπωρο μαζί με την γυναίκα του στην Αθήνα, στην οδό Αγκιάλου 43, σε ένα διαμέρισμα στα Σεπόλια.

Όντας ένα κατεξοχήν δραστήριο αλλά και σκεπτόμενο άτομο συμμετέχει άμεσα στα πολιτικά και φοιτητικά δρώμενα, τα οποία όμως από την πρώτη στιγμή προσεγγίζει και σχολιάζει κριτικά στο Πολιτικό Ημερολόγιό του.

(Ενδεικτικά δυο μέρες πριν από την δολοφονία του: «Το Ελληνικό φοιτητικό κίνημα πάσχει από μια νοσηρή πολιτικοποίηση. Κακοχωνεμένες ιδέες εκφράζονται με πολλά λόγια χωρίς ουσία. Αυτή είναι η πρώτη εντύπωση που είχα». *Πολιτικό Ημερολόγιο*, Αθήνα 14.11.1980).

Είναι σε αυτό το βραχύ διάστημα της εγκατάστασής του στην Αθήνα που γνωριστήκαμε ως από κοινού μετέχοντες στο εγχείρημα των «Τετραδίων», αλλά και που, τολμώ να πω, ξεκινήσαμε μια σχέση επέκεινα αυτών, που έφτανε ως την... Νέα Μάκρη, όταν μια βδομάδα προτού δολοφονηθεί μαζί με τον κοινό φίλο μας Παύλο Χατζηπαύλου και τις γυναίκες μας, Αγγέλα, Δάφνη και Μαρία, περιδιαβαίνοντας τις πορτοκαλιές και λεμονιές του πατρικού μου κτήματος και συγκρίνοντάς τις με τις αντίστοιχες της Σωτήρας και του Άγιου Αμβρόσιου στην Κερύνεια, ανακαλύπταμε τις πρώτες συγκλίσεις και αποκλίσεις μας... περί τα εσπεριδοειδή.

Ζήσαμε από κοινού και με άλλους συντρόφους το «τριήμερο» της επετείου του Πολυτεχνείου περί «το τραπεζάκι» των «Τετραδίων» και της Εκδοτικής Ομάδας «Εργασία», συμμετέχοντας ή παρακολουθώντας τις διάφορες εκδηλώσεις, ώσπου την Κυριακή 16 Νοεμβρίου, κατεβήκαμε από νωρίς στο Πολυτεχνείο για να συμμετάσχουμε στην πορεία, όπως και έγινε. Είναι χαρακτηριστική η εμμονή του Ιάκωβου για συμμετοχή στην πορεία, «την πρώτη του», όπως ο ίδιος διατύπωνε στον Παύλο Χατζηπαύλου, με τον οποίο και τις γυναίκες τους είχαν κατέβει από τα Σεπόλια νωρίς το απόγευμα, στο σημείο συνεύρεσής μας.

Έχοντας ολοκληρωθεί «η προσέλευση όλων μας», ξεκινήσαμε την πορεία προς την Αμερικανική Πρεσβεία. Τα γεγονότα, όμως, ως γνωστόν, πήραν εκρηκτικές διαστάσεις. Έχοντας αποκοπεί από τους υπόλοιπους και ευρισκόμενοι στα Προπύλαια ο Γιάννης Καργιώτης (μέλος και αυτός του περιοδικού), ο Ιάκωβος και εγώ, σχετικά μακριά από το κέντρο των συγκρούσεων στο Σύνταγμα και την Βασ. Σοφίας και δεδομένου ότι ο Ιάκωβος είχε ουσιαστική άγνοια, όχι μόνον της Αθήνας, αλλά και της αστυνομικής βιαιότητας, κρίναμε σκόπιμο να διαλυθούμε, επιστρέφοντας στα σπίτια μας.

Ήταν 10 με 10:15 το βράδυ όταν χωρίσαμε· αλίμονο, για πάντα.

Αργά το βράδυ ειδοποιήθηκα ότι ο Ιάκωβος είχε δολοφονηθεί από τα Μ.Α.Τ. στο Σύνταγμα.

Άγνωστος, μέχρι σήμερα, παραμένει ο λόγος που τον έκανε να μη γυρίσει στο σπίτι του, όπως είχαμε συμφωνήσει και να κατευθυνθεί στην Πλατεία Συντάγματος. Εκεί, που καθισμένο σε μια καρέκλα, τον δολοφόνησαν πισώπλατα τα Μ.Α.Τ. με ένα καίριο πλήγμα αποκοπής του εγκεφάλου (Έκθεση του Ιτα-

λού ιατροδικαστή Ντουράντε), όπως επιβεβαίωσε ο τελευταίος, ίσως, μάρτυς της δολοφονίας του, που ήταν ένας κοινός μας φίλος και μέλος των «Τετραδίων», ο Λευτέρης Ριζάς.

Σύμφωνα με τις περιγραφές αυτοπτών μαρτύρων, ο Ιάκωβος δεν είχε χάσει τελείως τις αισθήσεις του. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την μεταφορά του στο ασθενοφόρο, αν και λουσμένος στο αίμα κατάφερε να φελλίσει: «Δεν έχουν τον Θεό τους, με φάγανε».

Κλινικά νεκρός, μεταφέρθηκε στο Λαϊκό Νοσοκομείο. Μια εβδομάδα αργότερα, στις 23 Νοεμβρίου, ημέρα πάλι Κυριακή, άφησε την τελευταία του πνοή.

Η σορός του μεταφέρθηκε στην Σωτήρα στις 26 Νοεμβρίου και η κηδεία του έγινε την επομένη, μέσα σε φορτισμένη ατμόσφαιρα με πλατιά λαϊκή συμμετοχή στο νεκροταφείο του χωριού, ενώ την ίδια ώρα στον Ιερό Ναό της Φανερωμένης στην Λευκωσία τελέστηκε τρισάγιο με συμμετοχή πολιτικών εκπροσώπων και αντιπροσωπιών από Κύπρο και Ελλάδα (χωρίς επίσημη παρουσία της ελληνικής και κυπριακής κυβέρνησης και της ελληνικής πρεσβείας) και ακολούθησε πορεία διαμαρτυρίας στην ελληνική πρεσβεία.

Εκεί, στην Σωτήρα, βρίσκεται ακόμη μέχρι και σήμερα ο τάφος του.

Τα υπόλοιπα είναι λίγο-πολύ γνωστά.

Η δολοφονία του, όπως και η εξίσου άγρια της εικοσάχρονης εργάτριας Σταμάτινας Κανελλοπούλου, απασχόλησε έντονα τον Τύπο της εποχής.

Όπως έναν χρόνο αργότερα, στις 15 Νοεμβρίου 1981, σημείωνε σε σχετικό της αφιέρωμα η «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία»: «Οι μηνύσεις που υπέβαλαν οι οικογένειες του Κουμή και της Κανελλοπούλου δεν είχαν καμία συνέχεια. Είναι εκπληκτικό το πώς δεν μπόρεσε να εντοπιστεί ούτε ένας από τους δολοφόνους που σήκωσαν τα ρόπαλα, θρυμματίζοντας τα κεφάλια των δύο νέων. Φυσικά, δεν είναι θέμα “δυνατότητας ή αδυναμίας”, αλλά ζήτημα θέλησης...»

Αδιαμφισβήτητο γεγονός παραμένει η συστηματική προσπάθεια μείωσης του πολιτικού χαρακτήρα τους και η συνειδητή προσπάθεια απόκρυψης του γεγονότος ότι οι δολοφονίες αυτές αφορούσαν μιαν Ελλαδίτισσα εργάτρια και έναν Έλληνα της Κύπρου· αυτού του «ακρίτα του Ελληνικού Νότου», που κατέθετε σε κάθε κρίσιμη περίπτωση τον δικό του φόρο αίματος στους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες.

Γιατί, όπως είναι - άλλωστε - γνωστό, δεν ήταν μόνο ο Ιάκωβος το θύμα της δολοφονικής μανίας των Μ.Α.Τ., αλλά και είκοσι περίπου Ελληνοκύπριοι/ες, μέλη της Δημοκρατικής Κίνησης Κυπρίων Φοιτητών «Αγώνας», που συμμετείχαν στην πορεία και κυνηγήθηκαν και δάρθηκαν ανελέητα, με αποτέλεσμα τον τραυματισμό τεσσάρων φοιτητριών.

Ωστόσο, ανεξάρτητα από τις συνεχείς προσπάθειες συσκότισης/συγκάλυψης, τόσο η δολοφονία του Κουμή, όσο και της Κανελλοπούλου, συνέβαλαν στην επιτάχυνση των πολιτικών εξελίξεων (Να διαλυθούν τα Ες-Ες (Μ.Α.Τ.) δήλωσε ανοιχτά στην Βουλή ο Γιάννης Ζίγδης) και την διόγκωση του ρεύματος Αλλαγής που οδήγησε στην εκλογική νίκη του ΠΑ.ΣΟ.Κ. τον Οκτώβριο του 1981.

Αυτό, φυσικά, δεν μειώνει την οργή για τα όσα ακολούθησαν στην συνέχεια γιατί αν και σε όλη της την μεγαλοπρέπεια αποκαλύφθηκε με σειρά δημοσιευμάτων στον Τύπο η αθλιότητα και δολοφονική συμπεριφορά των κρατικών οργάνων και μάλιστα διά στόματος του παραιτηθέντος από τα Μ.Α.Τ. αστυνομικού, που σε εκτενή συνέντευξη που έδωσε στον Γιώργο Βότση κατέδειξε τους συγκεκριμένους υπευθύνους, επί της ουσίας, παρ' όλες τις περί αντιθέτου διαβεβαιώσεις, κανένα μέτρο δεν ελήφθη, κανένας απολύτως δεν έχει τιμωρηθεί.

Ως εκ τούτου, είναι χρήσιμο, φρονώ, να ξαναειπωθεί, χάριν της ιστορικής μνήμης, το σχόλιο που είχα διατυπώσει στο Αφιέρωμα των «Τετραδίων» για τον Ιάκωβο το 1982, όπου συγκεκριμένα αναφερόταν:

«Θεωρώντας απόλυτα φυσιολογικό το κλείσιμο του φακέλου του και τη μη καταδίκη των ενόχων, θα λέγαμε ότι θα παραξενευόμασταν αν ο Κουμής είχε καλύτερη τύχη από τον Λαμπράκη, τον Πέτρουλα, τον Μανδηλαρά, τον Τσαρουχά, τον Παναγούλη ή την Κανελλοπούλου.

Τα «Τετράδια» δεν έχουν καμιάν αυταπάτη πάνω σ' αυτό, θεωρώντας την υπόθεση της μνήμης του υπόθεση των λαϊκών τάξεων από τις οποίες ο Ιάκωβος προερχόταν και που είναι οι μόνες που μπορούν να αισθανθούν το χαμό του και να δικαιώσουν τη θυσία του».

Σκόρπια κείμενα αλλά όχι «σκόρπιες ιδέες»

Ο Ιάκωβος δεν πρόλαβε να δημοσιεύσει τίποτα ως την δολοφονία του, αν και, όπως στην συνέχεια φάνηκε, είχε σταθερή σχέση με τον γραπτό λόγο.

Υπό μίαν ορισμένη έννοια ως έμμεση μορφή «κάποιας» δημοσιεύσεως, θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι λιγοστές, αλλά άξιες λόγου, παρατηρήσεις του, που μέρος των οποίων ενσωματώθηκε στο αφετηριακό κείμενο του πρώτου τεύχους των «Τετραδίων» τον Σεπτέμβριο του 1980 με τίτλο «Κύπρος: Από την αυτοδιάθεση - ένωση στην διεθνοποίηση - διχοτόμηση» και στις οποίες θα αναφερθώ εκτενέστερα παρακάτω.

Φυσικά, η όλη υπόθεση θα ήταν ανάξια ξεχωριστής μνείας αν αφορούσε

τις λίγες αυτές ή και κάποιες άλλες γραπτές «παρατηρήσεις», όπως όλοι μας μέχρι τότε νομίζαμε. Η πραγματικότητα, όμως, μας διέψευσε γιατί ο Ιάκωβος πέραν των λιγοστών σκόρπιων γραπτών του, άφησε πίσω του εννέα λιγοσέλιδα πυκνογραμμένα όμως τετράδια.

Σε αυτό το αρκετά εκτεταμένο και πυκνό υλικό βυθιστήκαμε, εμπαθώς ομολογώ, η γυναίκα του Μαρία, ο Παύλος Χατζηπαύλου και εγώ, ψάχνοντας να βρούμε τον Ιάκωβο, για να ανακαλύψουμε στην συνέχεια, μέσα σε ρωγμές, πτυχές της Κύπρου, της σύγχρονης Ελλάδας, αλλά και του ίδιου μας του εαυτού. Η προσπάθειά μας αυτή αποτυπώθηκε στο Αφιέρωμα που κάναμε στην μνήμη του και δημοσιεύτηκε στο πέμπτο τεύχος των «Τετραδίων», τον Ιούλιο του 1982.

Σήμερα, πιάνοντας πάλι το νήμα από την αρχή και μ' όλο που πέρασαν τα έτη, φρονώ ότι ελάχιστα πράγματα θα είχα να αφαιρέσω ή να προσθέσω στα όσα τότε είχα/είχαμε γράψει.

Κρατώντας, λοιπόν, επί της ουσίας, τον ίδιο καμβά, θα προσπαθήσω να συνεχίσω το κέντημα με κάποιες πρόσθετες βελονιές-επισημάνσεις.

Εννέα πυκνογραμμένα ολιγοσέλιδα τετράδια αποτελούν, όπως προανέφερα, το υλικό που άφησε πίσω του ο Ιάκωβος. Η προσεκτική τους ανάγνωση μας οδηγεί στον θεμιτό, κατά την γνώμη μου, διαχωρισμό τους σε δύο κατηγορίες.

Σε αυτά που κατακλύζονται από προσωπικού χαρακτήρα προβληματισμούς, εντοπισμούς, αναφορές, κρίσεις και σκόρπιους στίχους και σε αυτά που περιέχουν αποκλειστικά σχεδόν πολιτικά σχόλια, αναφορές στην πολιτική και συνδικαλιστική του δραστηριότητα, προσεγγίσεις στα εθνικά ζητήματα, τόσο στο ιστορικό, όσο και στο σύγχρονο πεδίο, απόψεις για την κατάσταση στην Κύπρο και τον σεισμό που δημιούργησε η τουρκική κατοχή, σκιαγράφηση των πολιτικών σχηματισμών του νησιού και κριτικές επισημάνσεις από διαβάσματα διάφορων βιβλίων.

Με βάση τον κεντρικό αυτό διαχωρισμό, τα πέντε πρώτα που εμπεριέχουν κυρίως τις «προσωπικές σημειώσεις» ενός νεαρού, ευαίσθητου άντρα, μπορούν να θεωρηθούν ως *Προσωπικό Ημερολόγιο*, ενώ τα επόμενα τέσσερα στα οποία κυριαρχεί το «πολιτικό στοιχείο», όπως το προσλαμβάνει ένας νέος Ελληνοκύπριος, αριστερός πατριώτης, μπορούν να χαρακτηριστούν ως το *Πολιτικό Ημερολόγιό του*.

Είναι προφανές ότι στα πλαίσια αυτού του κειμένου δεν μπορεί να γίνει επαρκής παρουσίαση του όλου υλικού, που ασφαλώς έχει καθυστερήσει, αφού η μοναδική αντιμετώπισή του ως συγγραφέα, ως ποιητή, έγινε το 1985 στην *Ανθολογία Σύγχρονης Κυπριακής Ποίησης* που επιμεληθήκαμε με τον Λεύκιο Ζαφειρίου.

Χρήσιμο όμως είναι, φρονώ, να επαναληφθεί και από το βήμα αυτό μια – έστω και ελλειπτική – εικόνα της φευγαλέας ποιητικής του παρουσίας, την οποία – άλλωστε – αποστασιοποιημένα πλέον μπορούν να κρίνουν οι σημερινοί αναγνώστες.

Ιδού, λοιπόν, ορισμένα δείγματα γραφής:

Άσπρο κρίνο τῆς αὐγῆς
στόν κῆπο τῆς Ἑλένης
μαζί μέ τόν βασιλικό
μυρίζουν καί εὐωδιάζουν.

Κόκκινο γαρύφαλλο στά χεῖλη της
πού τό φιλά σάν ἀκουμπᾶ·
ἀνάμεσα στά δόντια της κρατεῖ
τή μυρωδιά του νά ἀνασαίνει.

.....

Τή γλύκα τῆς ἀγάπης μας
πῶς νά τήν τραγουδήσω

Τή γλύκα τῆς ἀγάπης μου
πῶς νά στή στείλω πές μου.

.....

Σάν πουλάκι λούφαξα
σέ μιά γωνιά τοῦ κόσμου
κλείστηκα στό κουφάρι μου
ἔμεινα μοναχός μου.

Μέσα μας σβήσαν οἱ φωτιές
οἱ πόρτες κλειδωθῆκαν.

Πάψαμε πιά νά ἀτσαλώνουμε ψυχές.

.....

Τό ὄνι πονάει τή γῆ σάν τή μεταγουρίζει.

.....

Πληγές απανωτές
ἀνοίγουν στό κορμί μου
χρόνια τώρα

πολλοί δικοί και ξένοι.

.....

Χωρίς πνοή
 ό άνθρωπος χάνεται
 χωρίς συνείδηση
 ό λαός χάνεται.

.....

Η γαλάζια σου μορφή μέ τυραννά...

γυρεύω μιά σταγόνα λευτεριάς στά βήματά σου
 και σύ μ' άρνήθης γιά τά συμφέροντά σου.

.....

Για την ιστορία, οι τρεις τελευταίοι, κυριολεκτικά προφητικοί, στίχοι, γράφτηκαν στην Αθήνα στις 22 Οκτωβρίου 1980, έναν περίπου μήνα πριν δολοφονηθεί.

Δεν γνωρίζω εάν ο Ιάκωβος θα δημοσίευε ποτέ τους στίχους αυτούς. Δεν γνωρίζω καν αν θα τους υπέβαλλε εις την σολωμικήν και καβαφικήν βάσανον, βελτιώνοντάς τους.

Είμαι, όμως, βέβαιος ότι οι στίχοι αυτοί, αν και πρωτόλειοι, υπερβαίνουν τα όρια της απλής στιχοπλοκής, ότι στέκονται «εις περιωπήν ανωτέραν της φιλοπαίγμονος και ψοφοδεούς Μούσης των ψευδοανακρεοντείων και αισωπειών απομιμήσεων αι οποίαι φαίνονται αντίκρυ της ως θεματογραφίαι κορασίων», όπως θα έλεγε πριν έναν και πλέον αιώνα ο Κωστής Παλαμάς.

Ο Ιάκωβος και τα «Τετράδια»

Αν και κατά καιρούς έχω αναφερθεί sporádην σε διάφορα στοιχεία που αφορούν τα «Τετράδια», χρήσιμο είναι με αφορμή το παρόν κείμενο, που αναφέρεται και στην σχέση του Ιάκωβου με το περιοδικό, να σημειώσω ορισμένα στοιχεία «προϊστορίας»-«οικογενειακού δέντρου» των «Τετραδίων» που χάνονται στα χρόνια της δικτατορίας.

Η αναφορά μου εστιάζεται στην και με σαφείς αναφορές στο Κυπριακό, παράνομη αντιδικτατορική ομάδα του 1967 (Λουκάς Αξελός, Γιάννης Καργιώτης, Μιχάλης Καστανάκης, Μανόλης Αγγελίδης, κ.ά. και από το 1972 ο Νίκος Ψυρού-

κης) και στην συνέχεια στην Εκδοτική Ομάδα «Εργασία», δύο από τις εκδόσεις της οποίας είχαν αποκλειστικό θέμα ανάλυσης-αναφοράς το Κυπριακό Ζήτημα.

Η συνεύρεση και κοινή δράση στα χρόνια της χούντας και τα αμέσως επόμενα μεταπολιτευτικά με όμορους χώρους και μεμονωμένους αγωνιστές οδήγησε ύστερα από μια πολύχρονη διαδικασία που κορυφώθηκε το 1977-1979 στην σύγκλιση-αυτοδιάλυση διαφόρων κύκλων, ομάδων και συσπειρώσεων από την Ελλάδα και την Κύπρο που κατέληξαν στην συγκρότηση της Ομάδας «Εργασία», κεντρικό καθήκον της οποίας ήταν η έκδοση ενός θεωρητικού και πολιτικού εντύπου που θα επανασυνέδεε το εθνικό με το κοινωνικό πρόβλημα, συμβάλλοντας στην συγκρότηση ενός πανεθνικού-παλλαϊκού μετώπου ανατροπής. Σε αυτήν την «μακρά πορεία», πολλαπλή ήταν η συμμετοχή και συμβολή των πενήντα περίπου ατόμων που αποτέλεσαν το κυρίως σώμα της Ομάδας «Εργασία».

Ενδεικτικά σημειώνω πρώτον, ορισμένους από τους βασικά συμμετέχοντες Ελλαδίτες (Μανόλης Αγγελίδης, Λουκάς Αξελός, Δημήτρης Δεληολάνης, Γιάννης Καργιώτης, Γιώργος Κολέμπας, Κοσμάς Κοσμίδης, Σταύρος Λυγερός, Γιώργος Μερτίκας, Παύλος Νεράντζης, Λευτέρης Ριζάς, Γ.Ν. Ρουσσέας, Βαγγέλης Χωραφάς και στενά συνεργαζόμενος ο Νίκος Ψυρούκης κ.ά.) και δεύτερον, ορισμένους από τους βασικά συμμετέχοντες Έλληνες της Κύπρου (Θέκλα Κίττου, Ιάκωβος Κουμής, Λάμπρος Παπαδημητράκης («ακραιφνής Κύπριος» καίτοι Χιώτης στην καταγωγή), Παύλος Χατζηπαύλου και στενά συνεργαζόμενοι οι Σπύρος Μυλωνάς και Κώστας Κύρρης.

Θεωρώντας το Κυπριακό Ζήτημα κεντρικό σημείο αναφοράς και στοιχείο κλειδί στην κατανόηση της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας, η Ομάδα «Εργασία» προσανατολίστηκε στο να ξεκινήσει την παρουσία της με ένα τεύχος αφιερωμένο στην Κύπρο. Πολύμηνες στάθηκαν οι συζητήσεις γύρω από το εθνικό ζήτημα, τον πατριωτισμό, τον διεθνισμό και την στάση αρχών που όφειλε να τηρεί μια πατριωτική-δημοκρατική Αριστερά.

Το αποτέλεσμα των συζητήσεων αποφασίστηκε να συνοψιστεί σε ένα κατ' αρχήν κείμενο-προσχέδιο που συντάκτες του υπήρξαν, πλην εμού, ο Δήμος Βεργής (Μανόλης Αγγελίδης) και ο Παύλος Χατζηπαύλου.

Αυτό το κείμενο-προσχέδιο ετέθη προς συζήτηση στους συμμετέχοντες στο εγχείρημα σε Ελλάδα και Κύπρο και σ' αυτό το κείμενο αφορούσαν οι κριτικές παρατηρήσεις του Ιάκωβου που στάλθηκαν από την Κύπρο, σε ένα εκτεταμένο χειρόγραφο 11 φύλλων που κάλυπτε ολόκληρες ή εν μέρει 15 σελίδες.

Ο Ιάκωβος, παρ' όλο ότι σημειώνει «Μη γνωρίζοντας την τελική μορφή που σκοπεύετε να δώσετε στο κείμενο και κατά συνέπεια ποιους σκοπούς έχετε τάξει

να εκπληρώσετε...», θεωρεί ευθύς εξαρχής καθήκον του να σηκώσει ψηλά την σημαία της κριτικής στις ατέλειες, παραλείψεις, αλλά και εμφανή λάθη που, κατά την γνώμη του, παρουσίαζε το προσχέδιο.

Και αυτό το κάνει σαφές στον πρόλογό του που αφορά τις «Γενικές εντυπώσεις – Γενική εικόνα» του προσχεδίου, όπου εμφαντικά σημειώνει πως: «Το να αρχίζει κανένας να απαριθμεί και να αναλύει έναν-έναν τους παράγοντες και τις σχέσεις που συνθέτουν ένα πρόβλημα είναι πιστεύω λάθος προσέγγιση. Διότι στο κάθε πρόβλημα υπάρχει ενότητα χώρου και χρόνου. Δεν μπορείς να εξετάζεις ένα πρόβλημα όπως το Κυπριακό και να αγνοείς τον παράγοντα χρόνος-ιστορία, ιστορική εξέλιξη. Ένα τέτοιο πρόβλημα δεν είναι απλά το άθροισμα των παραγόντων που το συνθέτουν στατικά, αλλά ένα δυναμικό σύνολο σχέσεων που ιστορικά εξελίσσονται μέσα από συγκρούσεις, αλληλοεπιδράσεις και αντιθέσεις. Ανάμεσα σ' αυτές δε τις σχέσεις υπάρχουν κύριες και δευτερεύουσες, καθοριστικές και μη. Καθήκον δε σε ένα μαρξιστή αναλυτή είναι ο εντοπισμός και η ιεράρχησή τους και όχι η απλή απαρίθμησή τους... Εγώ πάντως δε θα δημοσίευα ένα τέτοιο κείμενο σαν Μαρξιστής...» για να συνεχίσει με μια σειρά έντονων επιμέρους παρατηρήσεων και διαφωνιών «εγκαλώντας» μας... στην τάξη.

Τέτοιας ευθύτητας και ακεραιότητας άνθρωπος ήταν ο Ιάκωβος αλλά και τέτοιας, ας μου επιτραπεί υστερογενώς η έπαρση, ποιότητας και διαφάνειας ήταν ο μεταξύ μας διάλογος.

Στην συνέχεια, όταν το προσχέδιο εκείνο «αποσύρθηκε και αναμορφώθηκε» με βάση και την συμπερίληψη της ασκηθείσας από όλους κριτικής, ο Ιάκωβος απέσυρε τις όποιες ενστάσεις του, όχι όμως την βαθιά πεποίθησή του, που διατύπωνε κλείνοντας το κριτικό εκείνο κείμενο ότι: «Το κυπριακό πρόβλημα εμπήκε δυναμικά σαν πρόβλημα από τους ίδιους τους Κυπρίους με την εξέγερση του Οχτώβρη του 1931 με αίτημα την αυτοδιάθεση-Ένωση. Μέχρι σήμερα, η φυλετική διαφορά Ελλήνων και Τούρκων έχει ακολουθήσει το δικό της δρόμο πιο ανεξάρτητο από την Αγγλική πολιτική. Στο όνομα της μειονότητας η πλειονότητα έχασε το 1960 το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και το 1974 το μισό νησί. Το κυπριακό πρόβλημα από πρόβλημα εθνικής απελευθέρωσης που ήταν το 1950 έγινε πρόβλημα διαφοράς Ελλήνων και Τούρκων».

Σε αυτήν την πυκνή παράγραφο αποτυπώνεται η προβληματική του Ιάκωβου για το Κυπριακό και την τραγική απόληξή του. Ο λόγος του είναι καθαρός και δεν χρήζει ιδιαίτερων σχολίων. Όπως καθαρή ήταν και η πολιτική του τοποθέτηση ως ενωτικού μαρξιστή, ως αριστερού με δυο λόγια πατριώτη, που πάλευε για την αυτοδιάθεση και κοινωνική απελευθέρωση της Κύπρου.

Αντιθέτως, χρήσιμο θα ήταν να τονιστεί το κόστος αίματος που ο Κυπριακός Ελληνισμός προσέφερε και προσφέρει στον κοινό αγώνα για την εθνική και κοινωνική απελευθέρωση.

Γι' αυτό και θεωρώ ότι δεν αποτελεί υπέρβαση η σύνδεση της δολοφονίας του Ιάκωβου με τον έτερο, σταθερό υπερασπιστή του αυτού αξιακού συστήματος, δολοφονηθέντα το 1994 από τουρκικό χέρι αυτή τη φορά, τον Θεόφιλο Γεωργιάδη.

Τελειώνοντας το παρόν κείμενο, θα ήθελα να κλείσω με ένα ποίημα που έγραψα το 1994 στην Λευκωσία για τον Θεόφιλο και το οποίο, πιστεύω, ότι εξίσου θα μπορούσε να είχε αφιερωθεί και στον Ιάκωβο Κουμή.

ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΥΤΕΡΩΣΕΣ ΣΕ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΝ *

Μνήμη Θεόφιλου Γεωργιάδη

ΤΗΝ ΩΡΑ που το κύμα χτυπά τον βράχο,
κανένας δεν φαντάζεται την σιωπηρή του λύσσα.
Ακυβέρνητοι κορμοί δέντρων οι υποσχέσεις
κυλούν στον χείμαρρο της αναμονής.
Όλα όσα η λάσπη παρέσυρε,
όλα όσα τα λάθη βοήθησαν να χαθούν
δεν επιστρέφουν.

Δεν μπορείς να εξαντλήσεις την βροχή.
Δεν μπορείς να εξαντλήσεις την οργή.

Οι προσδοκίες που λευτέρωσες
σε περιμένουν στην θάλασσα των ενδεχομένων.

Λευκωσία, Ιούλιος 1994

Ν. Μάκρη, Φεβρουάριος-Οκτώβριος 2010

* Για περ. βλέπε: Περ. «Ακτή», τεύχ. 25, Λευκωσία, Χειμώνας 1995, σελ. 5 και Σκοτεινό Πέρασμα, εκδ. «Στοχαστής» Αθήνα 2000, σελ. 51.